

Mål og Mæle

Farø, Ken Joensen; Elbro, Carsten; Boye, Kasper; Hansen, Erik; Lund, Jørn

Published in:
Mål og mæle

Publication date:
2007

Document version
Også kaldet Forlagets PDF

Citation for published version (APA):
Farø, K. J., Elbro, C., Boye, K., Hansen, E., & Lund, J. (2007). Mål og Mæle. *Mål og mæle*, (1).

mål + mæle

Gågade eller Fußgängerzone?

Det er en almindelig opfattelse, at tyske tekster er længere end danske. Måske er tysktalende mere omstændelige og bruger flere ord end danskere. Måske er tyske ord mere sammen-satte og derfor længere end danske. Er der overhovedet noget om snakken? Holger Juul har gjort sig den ulejlighed at tælle op. Han sammenligner endda også med fransk, engelsk og finsk. *Side 7*

Årets ord

Årets ord 2006 er kåret, og jagten er gået ind på Årets ord og Årets udtryk 2007. *Side 14*

Edderperkeme

Mange kraftudtryk er en slags selvforbandelser, denondelyne dvs. den onde lyne mig, om jeg tager fejl. De kan skilles ad og sættes sammen på utallige måder. I deres kerne har de en ellers næsten uddød form af danske verber. De længe leve! *Læs om forbandelsernes sproglige anatomi side 16*

Der er flest pigenavne

Der er 40 % flere godkendte pigenavne end drengenavne. Det er der en meget god grund til. *Læs Birgit Eggerts forklaring side 23*

Mig og filmtitlerne

Også film har navne. Og navnet giver ofte en ført af indholdet. Det har givet anledning til nationale navnetraditioner. Endnu findes Hal-løj i kommunen ikke; men den ville nok være underholdende på en umoderne måde, hvis den gjorde. *Side 26*

Sprogligheder 2

Hvorfor er tyske tekster længere end danske? 7

Årets ord 14

Jeg vil satanraspeme ha' Agnes! 16

Hvorfor findes der flere pigenavne end drengenavne? 23

Dødbringende eller dødssyge filmtitler? 26

De Lærde have ofte gjort Sproget Skade, ved at foragte den almindelige Brug, hvilken burde været dem hellig som Naturens eget Arbejde.

Jacob Baden: Resonneret Dansk Grammatik (1785)

Sprogligheder

Denne brevkasse handler om sprogligheder. Det er spørgsmål og problemer om sprog, men det er også fine detaljer i sproget som man bliver opmærksom på, og som man vil gøre andre bekendt med. Går I rundt og tænker på sprogligheder, så send et brev om dem til redaktionen. De vil svare på brevet hvis de kan. Ellers kender de nok nogen de kan sætte til det. Send brevet til:

Carsten Elbro
Institut for Nordiske Studier
og Sprogvidenskab,
Københavns Universitet,
Njalsgade 120,
2300 København S
E-mail: ce@hum.ku.dk

? På dagen, men om natten

Er der nogen forklaring på hvorfor det hedder *midt på dagen*, men *midt om natten*?

Svend Ranild
København

! En forklaring – i betydningen årsagspåvisning – er det næppe muligt at give i dette tilfælde. Man kan jo ikke aflede brugen af *om* og *på* i *midt på dagen* og *midt om natten* af det vi ellers ved om de to præpositioner, fx en *flugt på taget*, et *bind om knæet*.

Det man kan gøre, er at prøve at opstille en regel eller en oversigt over selve brugen, men en egentlig forklaring bliver det næppe til.

Lad os nu se. Det hedder *om dagen* og *om natten* når det drejer sig om at betegne tid inden for døgnets halvdelen: *om dagen* er markeringen tydelig nok, men man kan ikke se en kæft *om natten*. Når vi specificerer tiden, kommer forskellen: *midt om natten*, *midt på dagen*.

Når det drejer sig om noget med *dag*, er det vistnok på hele vejen igen: *sidst på dagen*, *først på onsdagen* i sidste uge, *sent på første juledag*, *tidligt på skoledagen* osv. Noget tilsvarende gælder faktisk også *natten*: *sidst på natten*, *sent på natten*, *først på bryllupsnatten* osv.

Det vil sige at *midt om natten* er en ren undtagelse.

Men det bliver værre endnu: Hvis det drejer sig om et bestemt tidspunkt i fremtiden, kan det nemlig hedde fx *vi har tænkt at ringe ham op midt på natten*, *præsidenten vil fremsætte en erklæring midt på natten*, *midt på natten til i morgen stilles urene frem*.

For at få rigtigt styr på dette, ville det være en god ide at udarbejde en egentlig tidsangivelsesgrammatik for dansk. Her ville præpositionernes badutspring være en hovedattraktion. Hvor har vi en kvik student som skal til at skrive speciale?

EH

? En and

Forklaringen på hvordan den uskyldige lille svømmefugl er blevet synonym

med en usandfærdig avishistorie skulle være følgende: Blandt tyske journalister var det skik og brug, at man tilføjede et *NT* til manuskriptet, hvis man ikke var sikker på at den historie man havde opsnuset, ville holde vand ved nærmere efterprøvelse (*NT* = *non testatum* = ikke bekræftet), hvorefter det så var chefredaktørens ansvar, om den skulle trykkes. Når samme journalister læste tvivlsomme historier i aviserne, blev den skeptiske reaktion derfor: *Das muss eine NT sein!*. At *NT* blev til *Ente*, er forståeligt, "smitten" til franske *canard* og vores egen *and* derimod lidt overraskende.

Ifølge amerikanske Webster er *duck* ikke tilsvarende belastet. Den Danske Ordbog nævner ikke avisandens "fødsel". Kan Mål og Mæle bekræfte historien, eller er det en *NT*?

Ole Trier Andersen

Lynghby

! Studiet af billedsprogets dannelses-motiver er en yndet og interessant sport. Desværre belønnes interessen sjældent med sikker viden, fordi metoderne ofte er noget uklare, kilderne sparsomme og fantasien stor. I mange tilfælde findes der derfor flere forskellige forslag til tolkningen; det er ikke anderledes med (*avis*)*and*.

Udtrykket kendes fra flere sprog – ud over dem, Ole Trier Andersen nævner, bl.a. svensk (*anka*), russisk (*утка/utka*) og nederlandsk (*canard*). Derimod ser det ikke ud til at eksistere i fx islandsk og spansk. Vi kan principielt hverken be- eller afkræfte den nævnte udlægning (*non testatum!*), som hører til standardforklaringerne i litteraturen, men vi vil gøre opmærksom på, at

det ikke er den eneste, der cirkulerer.

Der nævnes fx, at det skal være en kortform af det tyske *blaue Ente*, dvs. et biologisk mindre sandsynligt scenario. Udtrykket, som ikke længere bruges, indgik i reformationsvendingen *von blauen Enten predigen* ('prædike om blå ænder'), brugt hos bl.a. Martin Luther og Sebastian Brant.

Også fransk kan være kilden, hvorfra *canard* så er betydningslånt til bl.a. tysk og russisk, mens nederlandsk optager det som direkte lån. Det gælder også engelsk og italiensk, omend det i disse sprog synes at være ret sjældent.

I engelsk kendtes *canard* allerede i det 17. århundrede. Baggrunden for det franske *canard* er udtrykket *donner/ vendre un canard à (la) moitié* ('give/sælge en halv and'), dvs. snyde nogen, idet man foregiver, at anden er hel. Udtrykket var almindeligt i barokken i Frankrig.

Efterhånden som elektroniske historiske tekstdatabaser bliver mere udbredte, vil man muligvis kunne komme nærmere det sandsynlige svar på spørgsmålet. Foreløbig må vi nøjes med at glæde os over fortolkningsrigdommen.

KF

? Irrealis?

Lise Bernhardtts artikel i sidste nummer af Mål og Mæle siger meget interessant om Danske Spil A/S. Men den bygger, så vidt jeg kan se, på en falsk præmis. Lise Bernhardt mener at sætningen *Tænk hvis du vandt i lotto*, er irrealis fordi verbet står i præteritum. Sådan ville det jo også være hvis det handlede om nutiden. Men når det

handler om fremtiden, er det mere indviklet. Præteritum om fremtiden kan betegne alt fra det helt umulige til det absolut mulige, fra irrealis til potentialis. Her er tre eksempler:

1. *Hvis jeg havde fødselsdag i morgen, ville jeg holde fri.*
2. *Hvis Herfølge vandt Champions' League, ville der blive glæde i den lille by.*
3. *Hvis vi tog en uge til Italien, ville jeg få det meget bedre.*

Den første er absolut irrealis. Fødselsdage flytter sig ikke. Den anden er aldeles hypotetisk, men vel teoretisk mulig. Den sidste er til gengæld meget langt fra det irrealis. Der er ikke spor i vejen for at konen (eller hvem det nu er) svarer, *Jamen, så gør vi det!* Men indtil beslutningen er taget, er det kun en tænkt mulighed – og derfor bruger man præteritum.

Det med det mulige ligger jo også i selve ordet *hvis*. Derfor kan man udmærket bruge præsens og stadig tale om noget endnu uafgjort. I visse tilfælde kan det være hip som hap om man bruger det ene eller det andet tempus, men i andre er der klar forskel. Fx lyder det lidt sært at sige: *Hvis Herfølge vinder Champions' League, ...* Det kræver at man har en grund til at tro på muligheden, fx at Herfølge var med i Champions' League. Det er de som bekendt ikke. Men de er i første division, så *hvis Herfølge vinder første division, ...* ville være en helt naturlig sætning. Også selv om man tror mere på nogle andre.

Tilsvarende: *Hvis du faldt ned fra et træ og brækkede benet, ville vi være på den.* Det er en tænkt situation, men ikke umulig. Men *hvis du falder ned fra*

et træ og brækker benet, bliver jeg sur, det råber man efter et barn der har kurs mod skoven.

Og her er vi så fremme ved *Tænk hvis du vandt i lotto*. Man kunne jo godt sætte den i præsens: *Tænk hvis du vinder*. Men det ville forudsætte at vedkommende faktisk har købt en lottokupon – og det er jo ikke dem reklamen henvender sig til. Den henvender sig til dem der ikke har gjort det, endnu: *Du skulle tage og købe en lottokupon – tænk hvis du vandt!*

Brugen af præteritum viser altså her, ganske spidsfindigt, at der er tale om en tænkt mulighed, noget man kan håbe på, men som kræver en bestemt forudsætning opfyldt. Men irrealis, det er det ikke.

Peter Zeeberg

Det Danske Sprog- og Litteraturselskab

! Svar fra Lise Bernhardt

Peter Zeeberg skriver, at sloganet *Tænk hvis du vandt i Lotto* ikke er irrealis, men derimod en tænkt mulighed. Irrealis i strengeste forstand er faktisk kun de færreste sætninger (såsom *Hvis jeg havde fødselsdag i morgen... eller Hvis to plus to var fem...*). Faktisk er næsten intet umuligt, hvis man bare leder længe nok efter en eller anden situation, hvor noget på en eller anden måde kunne lade sig gøre alligevel. Derfor har jeg med fuldt overlæg holdt mig fra at bruge begrebet irrealis i min artikel (og taler mere generelt om irreale sagsforhold, der nok har en lidt løsere definition), da dette begreb normalt anvendes i denne strenge betydning og oftest om en særlig grammatisk kategori.

Når det så er sagt, må man på den anden side, når man skal afgøre et

sagsforholds (eller en propositions) sandhedsværdi, gå ud fra det tidspunkt og den situation, hvor det bliver ytret. Og når man hører/læser Danske Spils slogan, er sagsforholdets realisation uendeligt langt fra virkeligheden. Der kan være en teoretisk mulighed, det er rigtigt nok, men den er forsvindende lille, og en teoretisk mulighed er der med næsten alt.

Det er sjældent hip som hap, hvordan man udtrykker sig – i hvert fald ud fra et funktionelt synspunkt. Derfor er det interessante netop, at Danske Spil vælger at anvende tempusforskydning. Man kunne godt sætte sætningen i præsens, så den ville lyde *Tænk hvis du vinder i Lotto*, men pointen er, at det gør man ikke. Dette har i mine øjne ikke bare noget at gøre med, om man har købt en Lotto-kupon eller ej (man kan sagtens sige *Tænk hvis du vandt* til en, der allerede har købt en kupon – det ville jeg personligt gøre). Faktum er, at tempusforskydningen til præteritum i Danske Spils motto opsætter en forestillingsverden, hvis realiseringspotentiale på ytringstidspunktet er så uendeligt lille, at sagsforholdet kan betegnes som irrealt.

! Tysk er også kitsch

Vibeke Winge forklarer i sin spændende artikel om tyske lån i dansk (*Mål og Mæle* nr. 4, 2006) de mange nye hjemlige anvendelser af tysk med fornyet begejstring for metropolen Berlin. Det er formentlig dækkende i nogle tilfælde, fx når en café i København får navnet *Kreutzberg*.

Der er dog nok en anden forklaring, som er mindst lige så vigtig, nemlig det, man kunne kalde en 'kitschteo-

retisk' udlægning. Tysk har i snart mange år været betragtet som grimt, usmart og netop kitschet i forhold til hovedsprog som det 'æstetiske' fransk, det 'eksotiske' spansk og det cool og universelle engelsk. Hvis man i dag vil skille sig ud fra mængden, er det derfor sund fornuft at vælge det mest foragtede af alle sprog i Danmark at profilere sig med, både individuelt og i sin sproglige markedsføring. Det er simpelthen en oplagt niche.

I begyndelsen var det nok ren ironi og leg med 'grimhedens æstetik', ligesom tøjproducenter bevidst tager tøj op, som tidligere har været opfattet som dårlig smag. Men efterhånden løsriver denne brug af tysk sig fra den enkeltes bevidste ønske om at skille sig ud, og får egentlig modekarakter, i hvert fald i storbyens subkulturer. Det bliver simpelthen måden at signalere på, at man er cool, at man forstår og anvender den nye kode.

Det er efter min mening snarere det, som er forklaringen på, at den supersmarte Simon Kvamm i DR2-comedy-serien *Drengene fra Angora* – med sociolingvistikken kunne man kalde ham en 'prestige-taler' – hilser seerne med et *grüß Gott*, som jo i hvert fald ikke er berlinsk, men bayersk-østrigsk. Eller at en café kalder sig *Heidis Bierbar*. Der er ikke meget metropol over dét navn, snarere Alpe-associationer. Her er det tysker-kitsch, som er blevet vendt 180 grader og blevet til coolness. Det er det formentlig også, når en ironisk-intelligent blog hedder det besynderlige *Verderblich* ('fordærvelig'). Jævnfør i øvrigt også de negative udtryk i dansk, som har fået en positiv betydning,

især hos yngre sprogbrugere: *svedig, syg, sindssyg*, fx *Han er for sindssyg til standup* i betydningen 'han er meget dygtig til [komediegenren] standup'.

Vibeke Winges egne eksempler *Supergeil* og *Schwanzen Sängerknaben* går klart i samme retning. Her er der ikke tale om en respektfuld fascination af den store tyske hovedstad, men om en suveræn, stærkt ironiserende omgang med sproget. Derfor

er det heller ikke sikkert, som Vibeke Winge også påpeger, at fænomet 'tysk er cool' fører til en løsning på tyskfagets krise i Danmark, for det er overfladisk og uforpligtende og kræver faktisk ikke tyskkundskaber at deltage i. Men man har jo lov at håbe.

KF

mål+mæle

Mål og Mæle
ISSN 0106-567X

Redaktion:
Carsten Elbro (Sprogligheder), Erik Hansen,
Jørn Lund, Ken Farø, Kasper Boye

Typografisk design: Henrik Birkvig

Skrift: FF Olsen

Ekspedition og produktion:
Grafisk Trykcenter A/S
Niels Lambertsens Vej 6
6705 Esbjerg Ø
Telefon 76 109 110
E-post: kd@gte.dk

Mål og Mæle udkommer 4 gange om året, og abonnementsprisen er 215,00 kr. pr. årgang. Man kan tegne abonnement ved at skrive eller ringe til Grafisk Trykcenter. Hertil henvender man sig også om adresseforandring eller fejl ved bladets levering. Eftertryk af tekst og illustrationer er tilladt når kilden angives.

Spørgsmål til læserbrevkassen samt manuskripter til Mål og Mæle sendes til:

Carsten Elbro,
Institut for Nordiske Studier og
Sprogvidenskab, Københavns Universitet,
Njalsgade 120, København S

eller som elektronisk post til ce@hum.ku.dk

Hjemmeside: www.cphling.dk/maal+mæle

Hvorfor er tyske tekster længere end danske?

Sprogvidenskaben har for længst gjort op med den antagelse at nogle af verdens sprog er mere 'primitive' end andre. Der er selvfølgelig masser af forskelle mellem sprog mht. hvad de har ord for, hvordan ordene er bygget op, hvordan de kan kombineres, og meget andet. Men alle sprog udnytter de samme fællesmenneskelige biologiske ressourcer, og principielt kan man oversætte ethvert udsagn fra ethvert sprog til ethvert andet sprog. Der kan være praktiske problemer med at oversætte – men der findes ikke udsagn der kun lader sig udtrykke på visse særlig højt udviklede sprog.

En anden antagelse der på de fleste områder har vist sig uholdbar, er at forskelle mellem sprog afspejler kulturelle forskelle. Når danske substantiver har efterhængt bestemt artikel (fx i *mand-en*), hvor engelsk og tysk har foranstillet artikel (*the man*, *der Mann*), er det snarere en historisk tilfældighed end et resultat af forskelle mellem dansk og engelsk eller tysk kultur.

Når tysktalende holder fast i den høflige tiltaleform *Sie*, mens dansk-talende i vidt omfang har droppet formen *De*, vil nogle måske mene at det er typisk tysk at 'holde på formerne', og at *De* er gledet ud af dansk fordi danskere er mindre formelle. Men selv her må man være skeptisk over for kulturen som forklaring på sproglige forskelle. For måske opfattes tyskere som mere formelle netop fordi

de bruger tiltaleformer som *Sie*? Og hvis danskere er så uformelle, hvorfor gik *De* så først af mode i den sidste del af 1900-tallet?

Konklusionen er altså at alle sprog kan være lige gode. Den skal der ikke røkkes ved her. Og så måske alligevel lidt! For man kommer jo ikke uden om at sprogs forskellige egenskaber har nogle konsekvenser, både når man skal lære dem, og når man skal bruge dem. Engang jeg var i Helsinki, drillede jeg mine værter med at finske ord er så lange at det tager en halv time at spørge hvad klokken er, og endnu en halv time at få svar. Det blev de lidt knotte over – hvad jeg dog ikke tog mig af. Inden de havde nået at sige *ø* på finsk, var jeg nemlig allerede hjemme i København igen.

Spøg til side. Men noget er der jo om at nogle sprog kræver mere plads end andre. Betjeningsvejledninger er tit skrevet på flere forskellige sprog, og mange vil have bemærket at teksterne her kan variere meget i længde. En læser, Berndt Nyborg, fortalte netop i sidste nummer af *Mål og Mæle* at tyske vejledninger efter hans erfaring fylder 35% mere end de tilsvarende danske. Forskellen er unægtelig markant i dette eksempel (som jeg takker Berndt Nyborg for): *Sørg for at batterierne vender rigtigt* (33 bogstaver) vs. *Achten Sie darauf, dass die Pole der Batterien korrekt ausgerichtet sind* (61 bogstaver).

I denne artikel vil jeg undersøge forskellen mellem danske og tyske teksters længde lidt nærmere og lede efter en forklaring på den. Undervejs bliver der også lejlighed til at sammenligne med længden af tekster skrevet på engelsk, fransk og finsk.

EU-tekster på fem sprog

Først vil jeg se på om det kan bekræftes at tyske tekster fylder mere end tilsvarende danske. I en sammenligning af tekstlængde i forskellige sprog er der flere ting man må være opmærksom på. Der er for eksempel en generel tendens til at en oversat tekst bliver fyldigere end originalen, såkaldt *foisonnement* (egl. 'opsvulmen'). Oversættere må af og til ty til mere pladskrævende omskrivninger når de støder på ord og vendinger der ikke lader sig oversætte direkte. Derfor kan det spille en rolle for den relative tekstlængde om man sammenligner en tysk oversættelse med en dansk originaltekst eller en dansk oversættelse med en tysk originaltekst. Et bedre grundlag for en sammenligning vil være tekster der er oversat til både tysk og dansk fra et tredje sprog.

Sådanne tekster findes der heldigvis mange af. Jeg har valgt at under-

søge tekster som i EU's Ministerråds regi er oversat til tysk og dansk (og adskillige andre sprog) fra engelsk eller fransk. De undersøgte teksters indhold er af juridisk-administrativ art, fx drøftelser af en forordning om ernærings- og sundhedsanprisninger af fødevarer. De har skullet følge den faste regel for EU-oversættelser at der oversættes punktum for punktum. Dette oversættelsesprincip og tekstgenren kan selvfølgelig have betydning for resultatet af min sammenligning. Når det gælder litterære tekster, vil oversættere givetvis tage sig langt større friheder i forhold til originalen end de gør i EU-sammenhæng. For sammenligningen af tekstlængde er det imidlertid kun godt at oversætterne har skullet respektere sætningsgrænser, og at indholdet ikke inviterer til de store kunstneriske udfoldelser. Begrænsningerne mindsker sandsynligheden for at forskelle i tekstomfang skyldes stilistiske præferencer hos de enkelte oversættere.

I tabel 1 kan man se hvad der skete med omfanget af tre engelske og tre franske tekster når de blev oversat. Ud over tysk, dansk, engelsk og fransk har jeg taget omfanget af de finske oversættelser med i oversigten. Finsk

Tabel 1. Antallet af enheder i tre EU-tekster oversat fra engelsk. Tallene er procenter af originalens omfang og (i parentes) af den danske oversættelses omfang.

Antal enheder i originalen	Engelsk	Dansk	Tysk	Finsk	Fransk
90.296	100 (98)	102 (100)	116 (114)	104 (102)	116 (113)
465.920	100 (93)	108 (100)	117 (108)	109 (101)	115 (106)
58.828	100 (98)	102 (100)	115 (113)	103 (101)	119 (117)
Omfang i gennemsnit (pct.)	100 (96)	104 (100)	116 (112)	105 (101)	116 (112)

er interessant fordi det er et sprog af en helt anden type end de øvrige fire sprog, der alle hører til den indoeuropæiske sprogfamilie – hhv. den romanske gren (fransk) og den germanske gren (engelsk, tysk og dansk).

Tabellerne viser teksternes omfang i procent for hvert sprog. Udgangspunktet for procenterne er antallet af enheder (ordmellelrum medregnet) i originalteksten, hvis omfang derfor er 100 pct. For at gøre det lettere at sammenligne de to tabeller har jeg i parentes anført procenterne når man tager udgangspunkt i antallet af enheder i de danske oversættelser.

Resultaterne var i grove træk de samme for de tre engelske tekster (Tabel 1). Omfanget voksede lidt (4-5 pct. i gennemsnit) når teksterne blev oversat til dansk og finsk, mens forøgelsen var større (omkring 16 pct.) når de blev oversat til tysk og fransk.

For de franske teksters vedkommende (Tabel 2) blev omfanget derimod noget *mindre* i oversættelserne til engelsk, dansk og finsk, mens det voksede svagt i den tyske version. Igen var tendensen nogenlunde den samme for hver af de tre tekster.

Ser man nu på de to tabeller under ét med udgangspunkt i de danske

tekster (procenttallene i parenteser), må man sige at resultaterne stemmer bemærkelsesværdigt fint overens. Selv om dansk og finsk er sprog af helt forskellig type, lå omfanget af de danske og de finske tekster meget tæt på hinanden både når de var oversat fra engelsk, og når de var oversat fra fransk. Omfangstendenserne i de to tabeller var også de samme for de tre øvrige sprog: Engelsk fyldte et par procent mindre end de danske og finske tekster, hvorimod de tyske og franske fyldte en del mere (forøgelser på 8-12 pct. i forhold til dansk)

Sammenligningen bekræftede således ganske klart at tyske tekster har tendens til at kræve mere plads end danske tekster – og det samme ser ud til at gælde for franske tekster. Forøgelser så store som dem Berndt Nyborg omtalte for betjeningsvejledninger (35 pct.), var der ikke eksempler på, men måske gør særlige forhold sig gældende for denne tekstgenre. Betjeningsvejledninger skal både være kortfattede og udførlige, og man kan godt forestille sig at hensynene afvejes forskelligt i Danmark og Tyskland. Under alle omstændigheder bliver det næste spørgsmål *hvorfor* tyske tekster er længere end danske.

Tabel 2. Antal enheder i tre EU-tekster oversat fra fransk. Tallene er procenter af originalens omfang og (i parentes) af den danske oversættelses omfang.

Antal enheder i originalen	Engelsk	Dansk	Tysk	Finsk	Fransk
75.996	92 (99)	93 (100)	105 (113)	96 (103)	100 (108)
23.422	94 (107)	87 (100)	102 (117)	97 (112)	100 (115)
2.260	90 (90)	100 (100)	99 (99)	86 (86)	100 (100)
Omfang i gennemsnit (pct.)	92 (99)	93 (100)	102 (110)	93 (100)	100 (108)

Mængden eller længden?

Man kan helt overordnet forestille sig to grunde til den dansk-tyske forskel i tekstlængde. Det kan være sådan at tyske tekster bruger flere ord end danske tekster. Og det kan være sådan at ordene i tyske tekster er længere end ordene i danske.

Mængden af ord kan være større af stilistiske grunde. Det forekommer ikke utænkeligt at man på tysk og fransk skriver med lidt flere omsvøb end man gør på dansk og engelsk. 'Mængdeforklaringen' kan også være rigtig af den grund at tysk har flere grammatiske småord end dansk. I nogle tilfælde svarer der jo to tyske ord til ét dansk, fx tysk *der Mann* = dansk *manden*. Sagen lader sig undersøge! I Tabel 3 og 4 viser jeg endnu en gang EU-teksternes omfang i forskel-

lige oversættelser, men nu er det ikke antallet af enheder, men antallet af ord der sammenlignes.

Tallene varierer lidt mere her, men i gennemsnit ligger antallet af ord i de tyske tekster kun en smule højere end antallet i de danske tekster, både når der oversættes fra engelsk (Tabel 3) og når der oversættes fra fransk (Tabel 4). Mængdeforklaringen ser altså ud til kun at have begrænset gyldighed. Det tyder på at det må være længden det kommer an på. Den mulighed undersøger jeg nærmere i næste afsnit.

Inden da skal det dog lige fremhæves at de to tabellers rangordning af sprogene igen stemmer overens. Når det gælder antallet af ord, er fransk en sikker topscorer, mens finsk i den anden ende af skalaen bruger langt færre ord end de øvrige sprog. Dette

Tabel 3. Antallet af ord i tre EU-tekster oversat fra engelsk. Tallene er procenter af originalens omfang og (i parentes) af den danske oversættelses omfang.

Antal ord i originalen	Engelsk	Dansk	Tysk	Finsk	Fransk
13.643	100 (109)	92 (100)	97 (106)	67 (73)	115 (126)
70.746	100 (109)	92 (100)	93 (101)	74 (80)	113 (123)
9.305	100 (115)	87 (100)	91 (105)	69 (79)	110 (126)
Omfang i gennemsnit (pct.)	100 (111)	90 (100)	94 (104)	70 (78)	113 (125)

Tabel 4. Antallet af ord i tre EU-tekster oversat fra fransk. Tallene er procenter af originalens omfang og (i parentes) af den danske oversættelses omfang.

Antal ord i originalen	Engelsk	Dansk	Tysk	Finsk	Fransk
11.497	92 (106)	87 (100)	89 (102)	63 (72)	100 (115)
3.530	96 (128)	75 (100)	86 (115)	65 (86)	100 (133)
337	90 (96)	93 (100)	83 (90)	60 (65)	100 (108)
Omfang i gennemsnit (pct.)	93 (109)	85 (100)	86 (101)	63 (74)	100 (118)

er forklaringen på at de finske tekster ikke var specielt lange målt i enheder – på trods af finske ords overvældende udstrækning. Undskyld til mine tidligere venner i Helsinki!

En undersøgelse af ordlængde

Når tyske tekster fylder mere end danske uden at bruge særlig mange flere ord, må forklaringen være at de bruger flere bogstaver per ord. Men hvorfor gør de så det?

En mulighed er at tyske ord oftere end danske ord er sammensat af flere dele. Det var netop den forklaring Berndt Nyborg foreslog i sit indlæg i Sprogligheder i sidste nummer. Her gav han en række eksempler på at usammensatte ord i dansk svarer til sammensatte ord i tysk. De tyske ord for *hi* og *skøde* er således *Winter-lager* og *Grund-stück-kauf-vertrag*. (Jeg har indsat bindestreger for at vise delene i de tyske ord.) Denne forklaring kan med andre ord nok se ud til at have noget for sig. Men er den rigtig? For der kan jo også være eksempler på det modsatte, fx tysk *Dom* og *Dolle* vs. dansk *dom-kirke* og *åre-gaffel*.

For at gå mere systematisk til værks har jeg sammenlignet et tilfældigt udvalg af ord med deres ordbogs-oversættelser. Også i ordbøger kan der være en tendens til *foisonnement*, så jeg går begge veje, både fra dansk til tysk og omvendt, for at undgå at sammenligningen bliver misvisende.

I alt har jeg undersøgt 179 ord og deres oversættelser i Gyldendals Røde Ordbøger, heraf 97 fra Dansk-Tysk Ordbog (11. udg., 2003) og 82 fra Tysk-Dansk Ordbog (14. udg., 2004). Jeg har udvalgt ordene ved fra hver tiende

side i hver ordbog at notere det første ord i højre spalte og dets (første) oversættelse. Dog er jeg gået videre til næste opslagsord i tilfælde hvor et ord ikke var oversat med et enkelt ord, men med en frase – fx dansk *indgiftet* = tysk *durch Einheirat verwandt* og dansk *Themsen* = tysk *die Themse*. Det er altså kun ord til ord-oversættelser der indgår i sammenligningen.

Denne stikprøveundersøgelse bekræftede at tyske ord har tendens til at være længere end danske. Det gennemsnitlige antal bogstaver i tyske ord var 10,4 mod 9,1 i de danske ord. Udtrykt i procent var mængden af bogstaver i de tyske ord 14 pct. højere end i de danske. Proportionen var stort set den samme i de to ordbøger: 13 pct. flere tyske bogstaver i Dansk-Tysk Ordbog og 15 pct. flere i Tysk-Dansk Ordbog. Det havde altså ikke den store betydning om grundlaget var en ordbog i den ene eller den anden retning.

Forøgelsen på 14 pct. er lidt højere, men dog tæt på procentforøgelsen på 10-12 pct. som jeg fandt i sammenligningen af danske og tyske EU-tekster i Tabel 1 og 2. Man kan dog mene at ordbogssammenligningen af tysk og dansk bør korrigeres på mindst ét punkt: I ordbøger er det praksis at anføre verber i infinitivformen, som på tysk normalt ender på *-en*, mens den på dansk blot ender på *-e*. Da der var 21 af den slags infinitiver på listen, gik der altså 21 flere bogstaver ind på den tyske konto på grund af notationsformen alene. Hvis ordbøgerne i stedet havde brugt verbernes stamme som notationsform, ville den dansk-tyske forskel have været 21 bogstaver min-

dre. Med korrektion for denne skævhed var den tyske forøgelse kun på 13 pct.

Når jeg nu undersøgte de tyske og danske ord nærmere, viste det sig imidlertid at der *ikke* var flere sammensatte ord på den tyske liste. Ganske vist var der tilfælde som dansk *slud* = tysk *Schlacker-schnee*. Men når jeg talte antallet af sammensætningsled (hvor *slud* talte som ét led, og *Schlacker* plus *Schnee* som to) var der næsten lige mange: 305 på den tyske liste og 302 på den danske. I nogle tilfælde kan der nok være uenighed om hvordan ordene skal analyseres. Skal man fx tælle ét eller to led i danske ord som *candy-floss* og *in-kludere*? Jeg talte *candyfloss* som ét led og *in-kludere* som to. Men jeg tvivler på at ændrede og eventuelt mere stringente analyseprincipper vil kunne rykke særlig meget ved balancen i slutregnskabet.

Min konklusion bliver derfor at tyske ords relative længde *ikke* kan forklares som resultatet af en særlig tysk tilbøjelighed til at bruge sammensatte ord. Forklaringen kan muligvis stadig have med ordenes opbygning at gøre. Jeg har ikke talt efter om der var flere afledningselementer i de tyske ord. Her tænker jeg på orddele som fx tysk *un-* og *-lich* som i *unfreundlich* 'uvenlig'. Som i tilfældet *un-freund-lich* = *u-ven-lig* har tyske og danske afledninger dog ofte helt parallel struktur – så også dette er tvivlsomt.

Bogstaver eller lyde?

Den lidt overraskende konklusion på mine undersøgelser er at det hverken er mængden af ord eller orddele der

gør tyske tekster længere end danske. Den afgørende forskel lader til at være at der simpelthen bruges lidt flere bogstaver per orddel i tysk, og dette gælder formentlig både for rødder og for afledningselementer.

Et sidste spørgsmål er nu om forskellen kan forklares ud fra forholdet mellem lyd og skrift. I det tyske ord *Schnee* er der flere bogstaver end i det tilsvarende danske *sne* – men der er ikke flere lyde eftersom bogstavgrupperne *Sch* og *ee* udtalemæssigt kun repræsenterer én lyd hver (ligesom *s* og *e* i *sne*). En forklaring på mængden af bogstaver i tyske ord kunne således være at tysk retskrivning bruger flere bogstaver per lyd end dansk retskrivning. På den anden side er der jo også i dansk mange eksempler på at lyde repræsenteres af flere bogstaver, jf. fx forbindelserne *ld* og *nd* hvor *d*'et normalt er stumt.

For at afprøve denne ortografiske forklaringsmulighed opgjorde jeg hyppigheden af stumme bogstaver på de to ordlister (inklusive bogstaver som *c* og *h* i *Schnee*). Opgørelsen viste at stumme bogstaver faktisk forekom noget hyppigere i de tyske ord end i de danske. I gennemsnit var der ét stumt bogstav per tysk ord, mens der kun var 0,8 per dansk ord. Forekomsten af stumme bogstaver forklarede altså en del af den dansk-tyske ordlængdeforskel, men kun en lille del. Selv om jeg trak de stumme bogstaver ud af regnskabet (og dertil de 21 "ekstra" *n*'er som forekom i de tyske infinitivformer), var der stadig et bogstav mere per ord i tysk: Tyske ord havde i gennemsnit 9,3 ikke-stumme bogstaver, mens danske kun havde 8,3.

Tyske ord er altså længere end danske, både når man sammenligner antallet af bogstaver, og når man sammenligner antallet af lyde.

Tekstlængde og økonomi

Alle sprog kan som nævnt være lige gode – og forskellen på danske og tyske teksters omfang kan ikke kaldes dramatisk. Man kan mene at det mest tankevækkende ved de tal jeg har præsenteret her, er at sprogene ikke adskiller sig *mere* fra hinanden. Hvor mange ville mon have gættet på at omfanget af tekster på dansk og finsk er næsten det samme?

Men forskelle er der altså, og selv ret små forskelle kan blive til store forskelle i det lange løb. Hvad man end måtte mene om engelsk som verdenssprog, kan man da glæde sig over alt det papir der bliver sparet når tekster bliver skrevet på engelsk frem for på fransk eller tysk!

Hvis man er oversætter (eller forlægger), er der også god grund til at hæfte sig ved de forskelle der viste sig. Hvis man oversætter fra tysk eller fransk til dansk, er det en bedre forretning at få betaling per enhed (eller

ord) i originalen end i den færdige danske oversættelse, der sandsynligvis både vil have færre enheder og færre ord. Hvis man derimod oversætter fra engelsk, vil der sandsynligvis være flere enheder (men færre ord) i den danske oversættelse – mens oversættelser fra finsk vil have cirka lige så mange enheder som originalen, men langt flere ord. Hvis man vælger den rigtige afregningsenhed, kan der være gode penge at tjene (eller spare)!

Holger Juul (f. 1965)

*cand.mag. og ph.d. i sprogvidenskab,
postdoc ved Institut for Nordiske
Studier og Sprogvidenskab, Københavns
Universitet*

Tak til Berndt Nyborg for inspiration til artiklen. Tak til Grete Pagter Mortensen, sprogrevisor og terminolog i EU's Ministerråd i Bruxelles, for oplysningerne om omfanget af forskellige oversættelser af tekster fra EU's Ministerråds arbejde. Også en tak til Ingelise Andersen, EU's Ministerråd, for den tekniske programmering af oplysningerne.

Årets ord 2006 er kåret

– men jagten er allerede gået ind igen

I nr. 3, 2006 søsatte vi kåringen af Årets ord og opfordrede læserne til at komme med nomineringer. Der kom en masse gode forslag, som vi hermed takker for! Vi bragte også nogle eksempler i nr. 4. Nedenfor beskriver vi så det ord, vi udvalgte blandt nomineringerne til Årets ord, plus de to næste i rækkefølgen:

Ommer er Årets ord

Adam Hyllested, Frederiksberg, som har foreslået dette ord, får et års abonnement på Mål og Mæle at give videre til venner eller familie.

Ommer er en afledning af adverbiet *om* i betydningen 'én gang til' (som i *gå om* eller *om igen!*). Ordet er ikke nyt. Man har fx altid kunnet slå en *ommer* i brædspil. Men måden, *ommer* især er blevet brugt på i år, adskiller sig fra den traditionelle brug. Det har nemlig fået en kritisk, nedsættende funktion, især i forbindelsen *noget er en ommer*: *Efterlønsudspil er en ommer* og *Det er en ommer, Bertel!* Under årets protester mod kommunale nedskæringer på børne- og ungdomsområdet blev udtrykket brugt som politisk slagord, hvad hjemmesidenavnet *www.det-er-en-ommer.dk* vidner om. I det hele taget må man tilskrive ordets popularitet, at det kan bruges til alle former for ironisk misbilligelse af tiltag og projekter. Det er uden tvivl en reklame med Kirsten Lehfeldt og Peter Frödin, som har bidraget til ordets udbredelse i 2006.

Der er absolut forløbere for den nye betydning af ordet, se fx bloggen *www.ommer.dk*, som blev oprettet allerede i 2002. Det ændrer dog ikke ved, at det var i 2006, ordet brød gennem muren. Ordet blev i øvrigt omtalt af Kjeld Kristensen i Sproghjørnet i Politiken 18. februar i år og er også blevet behandlet i *Nyt fra Sprognet* 2006-3.

Blandt de andre prægnante ord fra 2006 kan nævnes:

Wellness

Nummer to på listen er et låneord fra engelsk i serien af dannelser med endelsen *-ness* (sammenlign fx dansk *-hed* i *frihed*), som på dansk allerede findes i ord som *fairness* og *business*. Det betegner behandlinger af kroppen (og sindet), som kan være fokuseret på sundhed, kosmetik eller bare velvære, typisk i luksuriøse omgivelser. Selvforkælelse med andre ord. Begrebet er et barn af den økonomiske fremgang og kunne måske lige så godt have været kaldt *velfærd* eller *trivsel*, men sådan skulle det ikke gå. At ordet nævnes i samme reklame som den, hvori *ommer* indgår, siger noget om bagmændenes evne til at indfange – eller påvirke – tidsånden.

Blog

Dette ord er dannet som en skæv afklipning af et sammensat engelsk ord, *web log*, hvor *b*'et er trukket med over

til log, altså en '(inter)net-logbog'. Det betegner en hjemmeside, hvor skribenten løbende opdaterer siden med korte kommentaragtige tekster af typisk mere uformelt tilsnit. Der kan være tale om private skribenter, som blot føler trang til at meddele sig om familieførøgelser eller deres yndlingsrestaurant; det kan også være fx politikere og lobbyister, som udnytter dette tilsyneladende intime medium til at fremme deres sag. Ordet har allerede formeret sig. Man kan således *blogge*, den, der *blogger*, er selvfølgelig en *blogger*, og alle de forskellige blogs og deres indbyrdes forbindelser kan man kalde *blog(g)osfæren*, i stil med *atmosfæren*.

Flere 2006-ord

Boligboble, Muhammed-tegning, sammenhængskraft, kulturkamp, fugleinfluenza, behandlingsgaranti, mikrobryg-

geri, gratisavis, indebrændt, friværði, podcast, überseksuel, polonium-210, gratisavis, news, strålekanon.

Årets ord og udtryk 2007

Som vi skrev, da vi lancerede kampagnen, skal kåringen af Årets ord være en tilbagevendende begivenhed. Der er altså ingen grund til at læne sig tilbage, tværtimod. Vi skal ikke bare have fundet Årets ord 2007 inden december, vi skal såmænd også kåre Årets udtryk, dvs. en vending (flerordsforbindelse), som har præget det kommende år. Så hold øjne og ører åbne rundt omkring i det ganske land, kære læsere! Der er mange af jer, og I er formentlig de bedste til opgaven. Så vi tager med tak imod jeres nye forslag, stadig med en kort begrundelse. Send dem med e-mail til Ken Farø (kenfaroe@hum.ku.dk). På genlæs ved årsskiftet!

Jeg vil satanraspeme ha' Agnes!

Overskriften skyldes Gustav Wied. I *Knagsted* (6. del, kap. 9) formaner titelpersonen en modfalden student, hvis kæreste på det tidspunkt interesserer sig lidt for meget for en anden, om "at *bander* De ikke, så får De hende *sgu* heller ikke!". Studenten lader sig overtale til at udslynge den ovennævnte replik, og i bogens afsluttende kapitel får Knagsted da også brev fra den lykkeligt nyligste student, med en efterskrift fra Agnes.

Bedyrende optativer

Studenten *bander* med ordet *satanraspeme*. Det er et bedyrende adverbial ligesom *sgu* og *sandelig*. Men det har en ganske særlig udformning, idet det indeholder en infinitiv (*raspe*) der bruges med optativ, dvs. ønskende, funktion. Som *sætningsled* er infinitiv i optativ funktion næsten uddød, bortset fra faste udtryk som *gud ske lov* og *herren være lovet*, og når man en sjældnen gang træffer andre eksempler, har de et højtideligt præg: *Gud forlade mig, jeg er selv et Menneske – Måtte Allah straffe mig, om det ikke er ... – Gud nåde og trøste os, hvis vi blev opdaget – Gud hjælpe os til at udrydde så mange 'niggere' som muligt. Amen!* ('bøn' ved et Ku Klux Klan-møde). Eksemplerne stammer alle fra den tekstsamling på ca. 4 mill. løbende ord der udgør materialet til Henning Bergenholtz: *Dansk Frekvensordbog* (Gad 1992), og som jeg også bygger på her.

Mens den som sætningsled er næsten uddød, er infinitiv i optativ funktion som *ordled* fuldt levende og produktiv, men udelukkende i *talesproget*, hvor man kan danne nye udtryk fuldstændig ad libitum. De er ikke specielt sjældne, og i det nævnte datamateriale har jeg fundet 186 forekomster af 54 forskellige skriveformer, som dog kun repræsenterer 32 egentlig forskellige ord. Disse *bedyrende optativer* består i deres grundstruktur af et substantiv (*satan*), et verbum (*raspe*) og endelsen *-me*, en afsvækket form af pronomenet *mig*. Den bedyrelse de udtrykker, sker ved at taleren sætter sig selv i pant hos en højere eller lavere magt: Gid Satan måtte raspe mig hvis jeg lyver. De fleste af ordene regnes for kraftudtryk der ikke må bruges af artige børn, og derfor findes der også en flok ikke strafbare "afholdseder" som *knageme*, *saftsuseme*, *spilleme*, *søreme* og de ikke belagte *pokkerme*, *skiseme*.

Skriveformerne for disse udtryk er særdeles varierede, idet der i materialet optræder op til 11 stavemåder af samme grundform: *fame*, *fandme*, *fand'me*, *fandeme*, *fande'me*, *fandemig*, *faneme*, *fanme*, *fan'me*, *fanme'*, *fanneme*, og det er ganske tilfældigt at *fa'me* ikke også er belagt i datamaterialet. Retskrivningsordbogen (RO) anfører kun de 6 former *dæleme*, *fandeme*, *knageme*, *kraftedeme*, *spilleme*, *søreme* samt *gudhjælpemig*, og i det

følgende vil jeg i omtalen af enkeltord ofte anføre dem i en standardform svarende til RO, dvs. uden apostroffer og med én af endelserne -(e)me eller -mig.

Tre- og toleddede ordstrukturer

Selv om grundstrukturen er treleddet, er det mest almindelige i praksis en toleddet konstruktion. Som regel udelades verbet, som i *fandeme*, *sateme*, idet det så underforstås at forleddet (*fanden*, *satan*, osv.) kan 'gøre noget ubehageligt ved' sidsteleddet (*mig*). Men i enkelte tilfælde synes det at være substantivet der er udeladt, f.eks. *knageme*, *spilleme*. De hyppigste ordformer (med standardiseret stavemåde) er: *fandeme* (86), *søreme* (32), *gudhjælpemig* (12), *sateme* (10), *eddermame* (7), *kraftedeme* (6).

Om sidsteleddet er der ikke meget at sige, da det så at sige altid er pronomenet *mig*, men typisk afsvækket til -me. Med usvækket pronomener er der kun seks eksempler med andre pronomener end *mig*: dels optræder os tre gange: *gudbedreos*, *herren hjælpe os* (x2), hvor der altså stadig er tale om 1. person, dels er der et enkelt eksempel på *gud bedre det*, dels er der to andre, noget akavede eksempler hvor pronomenet er 3. person: "*Jeg har altid godt kunnet lide det, du laver,*" sagde *han* *gudhjælpehende* og *lød oprigtig*, *hvad hun også håbede han var* – Og så skal (N.N.) *fanden-hamre-og broderesig ikke beskylde mig for at være dobbeltmoralisk*.

Forleddet er i reglen stærkt komprimeret eller nedtonet, men kan ofte opfattes som en ond guddom, en sygdom eller noget andet ubehageligt. Af

sådanne forled finder vi i materialet *den onde* (altid udtalt *onte*), *djævelen* (*dæleme*), *fanden* (*fandeme*), *satan* (*sateme*, *saftsuseme*(?)), *søreme*, *katme*, *kattenrulme*), *kræft* (*kraftedeme*), mens forleddene *brand* (*brandbrøleme*) og *edder* (*eddermame*) nu om dage nok opfattes som rent forstærkende.

I toleddede konstruktioner er det ikke altid klart om første led skal opfattes som substantivisk eller verbalt: *katme*, *knageme*, *røvme*, *spilleme*; men det er næppe heller væsentligt. Sagen er jo den at næsten alle udtrykkene betyder præcis det samme, nemlig at taleren står stærkt inde for det udsagn ordene optræder i, og det skal netop være et udsagn. Man kan f.eks. ikke spørge *Skal du sateme hjem nu?* eller sige *Hvis du sateme går hjem nu, så ...* Af samme grund er de bedyrende udtryk yderst sjældne i ledsætninger, jf. senere i artiklen.

Foruden de 'negative' forled vi hidtil har omtalt, optræder de 'positive' *gud* og *herren*. De danner i reglen ikke tabubelagte kraftudtryk. Men sådanne udtryk kan konstrueres, f.eks. *gud-dødemig*, der ikke optræder i materialet. Nogle af de bedyrende optativer står på grænsen til at være egentlige sætninger, f.eks. *gud bedre det*, og de fleste er ikke kun bedyrende, men udtrykker også eller især forundring, specielt over menneskenes tåbelighed, f.eks. *Hun taber gudhjælpemig sin åndssvage taske* – *Han begyndte herren hjælpe mig at give mig anvisninger*. Der er den pudsige forskel på de negative og de positive forled at brug af former som *fandengalemig* karakteristisk kan ledsages af nikken med hovedet, mens former som *gudhjælpemig* typisk led-

sages af rysten på hovedet. Endelig har de positive forled altid verbet med, så dannelserne er treleddede, og materialet har kun eksempler på de to verber *bedre* – som næppe optræder andre steder end i *gud bedre det* – og *hjælpe*.

Derimod indgår de negative forled hyppigst i toleddede dannelser, og i de treleddede er verberne ofte udtryksmæssigt reducerede, og indholdsmæssigt er de undertiden falmede eller meningsløse. Materialet har kun følgende treleddede eksempler, bortset fra stavevarianter: *den onde gale mig*, *den ondejense-mig*, *den onde-rendemig*, *edderbankeme*, *eddermame* (af *mane?*), *fandengalemig*, *fanden stejlmme*, *fanden-ta'-mig*, *fanden tæskeme*, *kraftedeme* (af *æde*), *krafthyleme*, *kraftstejlmme*, *katten rulme*, *saftsuseme*, og det synes som om de treleddede er noget mere eftertrykkeligt betydrende end de toleddede: *fandenedeme* (ikke i materialet) kan således bruges som en styrket variant af *fandeme*, ligesom *krafteddermame* med dobbelt forled er en styrket variant af *eddermame*. Desuden har jeg nævnt eksemplet *fanden-hamre-og-brodere-sig*, og man kan sagtens tænke sig andre, f.eks. *fanden-edderpineme*, *den-onde-edder-brand-stejleme* eller endnu mere groteske konstruktioner som *den-onde-edder-flække-flintre-fløjte-og-frottere-mig*, i hvert fald i tegneserier om djærve, ramsaltede søfolk.

Personkarakteristiske udtryk

En særlig egenskab ved de pågældende orddannelser er at netop fordi der er så mangfoldige variationsmuligheder, er visse af de sjældnere

ordformer ganske ofte personkarakteristiske. Helt fra min skoletid husker jeg en ny pige i klassen (ca. 1952) der indførte ordet *skiseme*; min nabo på Møn ca. 40 år senere havde *edderperkeme* som et af sine livord; et af mine nuværende (2006) langelandske bekendtskaber har vanskeligt ved at gennemføre en samtale uden at bruge ordet *denondelyneme*; og vi husker bl.a. Trille for hendes sanglinje om at *Ham Gud, han er eddermame svær at få smidt ud*.

Lone Kellerman sang om Luigi at *Åh, du var dælenedeme dejlig, da du sa'e til mig ...*, og det har utvivlsomt også fra forfatterens side været ment karakteriserende, da teksten jo udstiller pigen som hvad vi i gamle dage kaldte et lille guds ord fra landet: Luigi synger sonater, hvor vi klassisk dannede ville forvente serenader; *Fellini spillede på violin*, hvor vi ellers mere husker ham som filmmager; og selve omkvædet *Se Venedig og dø* er jo en bevidst forvanskning af *Se Neapel og dø*.

Selv i det begrænsede materiale er der også to udtryk der går igen inden for samme tekst. I det første eksempel er hensigten helt klart at karakterisere brugeren:

"Det er eddermame ulækkert, mand!"
lød en kommentar til onsdagens udsendelse, *"Den transplanterede hjerne"*.
Kommentaren kom fra to 12-13 års drenge.

Seks afsnit senere i avisartiklen står der så:

Jeg tillader mig at oversætte sætningen

"Det er eddermame ulækkert, mand!"
til mere gængs sprogbrug, og så lyder
den: "Det er uetisk".

I det andet eksempelpar er det den
samme person der med et enkelt ord
til forskel to gange siger Det (der) er
katten rulme for stærkt!

På den anden side har ordene – som
kraftudtryk i almindelighed, når de
ikke er specielt originale – ofte et ret
stereotypt præg. Det bekræftes af to
andre belægpår, hvor samme udtryk
bruges i to forskellige tekster. De to
udtryk er hhv. *det er sørme svært* og
Det må du sørme undskylde.

Centrale sætningsadverbialer

Efter at have beskrevet de bedyrende
adverbialers indre opbygning skal vi
nu undersøge hvordan de (uden for
citater o.l.) indgår i sætninger og andre
ytringer. De optræder praktisk talt
kun i hovedsætninger, og de har i
over 80% af belæggene deres plads i
sætningens centralfelt, dvs. efter det
finitte verbum og subjektet og før det
infinite verbum og eventuelle objek-
ter og andre verbale bestemmelser. Vi
behøver kun at anføre nogle enkelte
eksempler: *Jeg har den onde gale mig
aldrig hørt magen!* – *det ville hun ed-
derbanke'ne ikke finde sig i* – *Det er
fandeme koldt om natten* – *Du er fanme
noget fedtet* – *Mig skal du fanden gale
mig ikke rage på* – ... *nu skal vi katme
have nogen kartofler sat* ... – *Det var
kraftedername ham* – *Han løber røvme
stærkt* – *Nu er det saftsuseme NOK!*
– *Du må sør'ne hjælpe os* – *Det kan jeg
sørme ikke huske*.

Som det fremgår af flere af eksem-
plerne, står de bedyrende adverbialer

foran negationer som aldrig, ikke; men
de kan også efterfølges af enkelte an-
dre typer adverbialer, mest hyppigt
også, for eksempel: *De sidder dæleme
også flot* – *Nej, nu må du edderma'ne
lige ...!* – *Jeg skal fandme nok få fat i dig*
... – *Mikkel, han ved faneme godt, hvad
stodderen er ude på*.

Sætningen er ikke altid fuldstæn-
dig. Der er to-tre eksempler hvor man
må indfortolke yderligere materiale:
(*Det er*) *Fandme et godt spørgsmål*
– *Tror du ikke, jeg kan svømme de
par meter*. *Da skal jeg fandemig (gøre
det)*. Og selv om adverbialet teknisk
set står i centralfeltet, optræder det i
slutningen af sætningen hvis der ikke
er nogen efterfølgende led; men der
er kun to eksempler. Det ene er klart
nok: *OK, lidt grønt var det fandme*. Det
andet bør derimod måske ikke beskri-
ves på samme måde: *De vader rundt i
Istedgade, gør de fandeme!*

For at lette sammenligningen af
de forskellige varianter bruger vi
nu nogle konstruerede sætninger.
Normalt er adverbialet syntaktisk og
udtalemæssigt integreret i sætnin-
gen, og den allerede eksemplificerede
hovedtype er (A) *Det pjat skal fandeme
være slut nu*. Men adverbialet kan i
sjældne tilfælde placeres i begyndel-
sen af sætningen: (B) *Fandeme skal det
pjat være slut nu*, og yderst marginal
er den tredje integrerede variant (C)
Nu skal fandeme det pjat være slut.

Variant (B) forudgås typisk af et
løst tilknyttet ytringsord som ja, jo,
nej, f.eks. *Ja, fandeme mener jeg det*,
og der er kun et enkelt yderligere klart
eksempel, selv om konstruktionen
forekommer gængs nok. Betydeligt
mindre gængs er derimod materia-

lets eneste eksempel på den meget sjældne variant (C): ..., så skriver gudhjælpemig selv konservative aviser, at ... Denne placering af adverbial er også sjælden i forbindelse med andre adverbialtyper, og den er kun mulig hvis subjektet er forholdsvis tungt: man kan ikke sige *Nu skal fandeme det være slut*, mens det til nød er muligt at sige *Nu skal fandeme DÉT være slut!*

Løst tilknyttede bedyrelser

Foruden de typiske konstruktioner hvor adverbialet indgår som et egentligt led i sætningen, er der tre andre muligheder, hvor det er en løsere tilknyttet sidebemærkning: (X) *Fandeme, det pjat skal være slut nu*; (Y) *Det pjat skal – fandeme – være slut nu*; (Z) *Det pjat skal være slut nu, fandeme*. Den mest almindelige er – ikke unaturligt – type (X) hvor en bedyrende tilføjelse står allerforrest uden for den egentlige sætning. Den type er der fire eksempler på, tre af dem dog fra samme tekst, der er en lang, rablende monolog: ... *zak, zak, zak så knalder de dem ned og smider ligene i havnen eller kører dem ud i en eller anden grusgrav. Fandemig, fylde enhver af de svin med bly, og når det først rygtes, så skal de sgu nok få lært at få respekt for mig ... Og gudhjælpeme. Jeg tror han smilte igen.*

Indskudstypen (Y) svarer ganske til hovedvarianten (A); men adverbialet er intonationsmæssigt udskilt fra sætningen. Vi har kun to eksempler, hvor man i det første kunne sætte et komma mere: ... *de skulle altid, fanme altid(,) ud foran vognen!* I det andet er det bedyrende udtryk kun det første af tre på hinanden følgende indskud,

hvorefter den påbegyndte sætning startes forfra: *Og dér fandt man, gudhjælpemig, jeg lyver ikke, jeg fortæller bare, dér fandt man ...* Og endelig har vi materialets eneste belæg på den sidste variant (Z): *Det skal være slut nu. Fandme*. Det har dannet udgangspunkt for de her konstruerede eksempler.

Bedyrelsen kan ikke alene være indarbejdet i sætningen eller tilhægtet den. Den fungerer også i en halv snes belæg som en selvstændig hovedsætning, mens det egentlige indhold, indledt med *om*, kan have ledsætningsform, f.eks. ... *men knageme om jeg giver mig. – Herren hjælpe os, om ikke han sidder og sover! – Fanden gale mig om han ikke er for stor til ...* Også nærmest som en selvstændig ytring optræder udtrykkene i nogle belæg af typen *Nej, fandeme nej. Jeg kan ikke stoppe nu – ... jo, fandme jo, han smilte*. Også efterhængt er der et belæg der næppe bør beskrives som adverbialt; men overgangen fra en selvstændig optativ sætning til et adverbial i en anden sætning er flydende: *Jeg må sige som Luther: "Her står jeg, jeg kan ikke andet, Gud hjælpe mig, amen!"*

Et forhold der kun fremgår indirekte af de viste eksempler, er at de svagere bedyrelser, specielt *søreme*, der er den næsthyppigste efter *fandeme*, i materialet kun optræder i standardvarianten (A); men det skyldes at de øvrige varianter i større eller mindre grad fremhæver bedyrelsen, og det går dårligt i spænd med en i sig selv temmelig svag bedyrelse.

Vi mangler endnu at omtale de otte eksempler hvor bedyrelsen indgår i en ledsætning. Denne mulighed er betinget af at ledsætningen direkte

eller indirekte indeholder et selvstændigt udsagn, som det navnlig kan være tilfældet i indirekte tale, og der er fire belæg, f.eks. (*han*) *hvæsedede, at han fandtme ville se damer ...* Her er der tale om gengivelse af en andens udsagn. Men der er også i hvert fald én gængs type hvor det selvstændige udsagn er tekstafsenderens eget, nemlig i de såkaldte *parentetiske* relativsætninger (RO, §54). Der er tre eksempler på dem i materialet, f.eks. ... *overdømmere, der gudbedreos så alligevel idømte ham en bøde ...* Foruden disse to ledsætningstyper optræder en mindre gængs type: *Men så hen på efteråret, en dag da det stormede sat'eme fra vesten, så det halve af klitten lå oppe i byen ...*

En særpræget orddannelse

Orddannelser som *satanraspeme* adskiller sig fra de sædvanlige orddannelser i dansk. De sædvanlige orddannelser består af et forled som nærmere bestemmer et efterled, og det resulterende ords egenskaber er de samme som efterleddets, f.eks. *ild-rød, småregne, læsebog*, der betegner underarter af hhv. *rød, regne, bog*. Ved bedrylserne kombineres derimod et substantiv, et verbum og et pronomen, og resultatet bliver et adverbium som *fandeme, knageme* eller et adverbial som *den onde lyne mig, Herren hjælpe mig* som stadig (kan) opfattes som en flerordsforbindelse.

Bedrylserne bygger på en (oprindelig) selvstændig ytring, indskudt foran, inde i, eller efter et udsagn som afsenderen ønsker at signalere at han står inde for i særlig høj grad. Efterhånden sker der så det at den slags

udtryk slides ned og ikke længere bliver opfattet som ytringer, men som mere eller mindre uigennemsigtige ord, og der kan ske forandringer både med hensyn til indhold og udtryk. Indholdsmæssigt må man f.eks. nu om stunder spørge sig selv hvad *raspe* og *stejle* kunne betyde, og udtryksmæssigt reduceres sidsteleddet typisk fra *mig* til *me*, mens førsteled som *gud* reduceres til *gu* og *fanden* til *fan* eller endnu mere som i *fa · me* (med lang vokal).

Som det er fremgået af de mange fremlagte eksempler med betydrende adverbialer, er det umuligt at trække en klar grænselinie mellem udgangspunktet: selvstændige ytringer som Luthers *gud hjælpe mig (amen)*, og endepunktet: gængse og indarbejdede ord som *gøjælpeme, fa · me*.

Vi må konkludere at der i dansk findes en nulevende og produktiv orddannelsesmetode der forvandler en optativ sætning til et indholdsmæssigt tilsvarende ord, samt at det ikke giver nogen mening at skelne mellem den optative sætning og den optative ord. Forskellen mellem dem er udelukkende hvor gængse de er. Hvis jeg i et læserbrev om Søren Krarup skaber ordet *sørenpinemig*, vil det næppe blive et ordbogskatalogiseret udtryk medmindre da Pia Kjærsgård skulle tage det til sig.

Ordet perker forklaret

Som et apropos til hosstående undersøgelse kan vi forklare det forkætrede ord *perker*, som der jo ofte spørges om i avisernes sprogrubrikker. Svaret er typisk en afskrift fra Pia Jarvads nyordsordbog *Nye Ord 1955-1998*, hvor

ordet dateres til 1985 og forklares som "Måske dannet af *perser* og *tyrker*".

Det ellers yderst berettigede forbehold (måske) for denne skrivebordsanalyse udelades endda i *Den Danske Ordbog*: "Dannet ved en blanding af *perser* og *tyrker*", skønt *Nyt fra Sprognævnet*, nr. 2, 1986, finder forklaringen tvivlsom, da næppe mange i dag (dvs. 1986) bruger ordet *perser*; men Sprognævnet kan ikke give noget bedre bud.

Men det kan jeg. Det slog ned i mig da jeg i 1992 hørte min nabo bruge ordet *edderperkeme*, at *perker* kunne være et "udøversubstantiv" til verbet *perke*, analogt med *maler*, *murer*. Det viste sig da også at *Ordbog over det danske sprog* har et lille opslag på dette verbum: det henviser til skriveformen *pirke*, og dér kan man se at ordet bl.a. bruges i den overførte betydning *plage*, *pine*. Denne epokegørende ordanalyse blev publiceret i min daværende sprogrubrik i *Weekendavisen* 14.2. 1992, men enten har den undgået ordbogsredaktørernes opmærksomhed, eller også er den blevet kasseret.

Min analyse bestyrkes dog af et brev fra en læser to måneder senere. Han skriver at når sprogrubrikken prøver at provokere, "påkaldes *perkerånden* i

én selv", og senere igen "Eller dukkede *perkerånden* op i Dem, også?" Det tyder på at en *perker* kan omskrives til en *driller*, *tirrer*, *irritant* eller noget lignende. Et andet argument for at ordet *perke* er et (nu uigennemskueligt) verbum, er at der også kan findes klarere analyserbare udtryk som *den onde perkeme*, *satankerme*, *fanden-perkeme*.

Man kunne indvende mod den her fremsatte forklaring at der er stød i *per'ker* mens udøversubstantiver som *maler*, *murer* normalt ikke har stød; men i "personbetegnelser, hvor stammeordet ikke kan erkendes eller er uddød eller aldrig har eksisteret i dansk" (Aage Hansen: *Stødet i dansk*, 1943, s. 32), kan der optræde stød, f.eks. *bø'dker*, *hø'ker*, *sne'dker*, *rid'der*, *stym'per*. Da verbet at *perke* må anses for at være uddødt, må det være tilfældigt at antage at stødet i *per'ker* er en tilsvarende undtagelse.

Søren Brandt (f. 1939), sprogforsker

Se også artiklerne om bandeord i tidligere numre af *Mål og Mæle*: 4. årgang nr. 4 (1978), 7. årgang nr. 3 (1980), og 8. årgang nr. 2 (1981).

Hvorfor findes der flere pigenavne end drengenavne?

I Danmark er der mange flere pigena-
vne end drengenavne at vælge
imellem. Den 2. januar 2007 var der
således 7549 godkendte pigena-
vne, mens der 'kun' var 5447 godkendte
drengenavne. Det betyder at der er
næsten 40 % flere pigena-
vne end der er drengenavne, og hvordan kan det
egentlig være?

Tidligere var der flest drengenavne

Hvis vi går tilbage i tiden, var det lige
omvendt. I middelalderen var der
flest drengenavne. Det skyldes at der
var langt flere katolske helgener end
der var helgeninder, som de nyfødte
børn kunne blive opkaldt efter (jf. Mi-
chael Lerche Nielsen: *Hvad skal barnet
hedde?*, 2006, s. 11). Det var således i
middelalderen vi fik velkendte og ud-
bredte navne som *Anders* (af *Andreas*),
Jens (af *Johannes*), *Lars* (af *Laurentius*),
Niels (af *Nikolaus*), *Karen* (af *Katha-
rina*) og *Maren* (af *Marina*). I Danmark
forsvandt den religiøse betydning af
helgennavnene efter reformationen,
men brugen af dem fortsatte.

I højmiddelalderen begyndte der at
dukke tyske navne op i Danmark, og
gennem de følgende århundreder blev
den tyske påvirkning mere og mere
tydelig i den danske navnebestand.
Vi fik nedertyske udviklinger af de
helgennavne som vi havde fået nogle
hundrede år tidligere ved kristen-
dommens indførelse i Danmark om-
kring år 1000. Det var for eksempel

Hans (af *Johannes*), *Klaus* (af *Nikolaus*)
og *Mette* (af *Mechtild*). Vi fik også
højtyske navne som *Henrik* og *Kurt*.
Påvirkningen skyldtes tidens fokus på
tysk kultur samt en stor indvandring
fra Tyskland. Men selvom vi på denne
måde fik en masse nye navne, blev
forskellen på antallet af dreng- og pi-
genavne ikke udjævnet. Der var stadig
flest drengenavne i Danmark.

Nye navngivningstendenser dukker op

I 1600-tallet dukkede der imidlertid
nye navngivningstendenser op i Dan-
mark. Vi lærte fra Tyskland at give
børnene mere end et fornavn, og at
danne pigena-
vne af drengenavne. Det
sidste fik stor betydning for antallet af
pigenavne i Danmark.

De nye pigena-
vne blev dannet ved
at man satte for eksempel -a, -e eller
-ine efter drengenavnene. De navne
som blev dannet på den måde, kaldes
moverede navne. Det drejer sig om
navne som *Hansa* (*Hans* + a), *Jakobe*
(*Jakob* + e) og *Jensine* (*Jens* + ine).
Christian 4.s børn var blandt de før-
ste som blev navngivet efter de nye
tendenser. For eksempel fik *Leonora*
Christina et dobbeltnavn, mens en an-
den af kongens døtre, *Christiane*, fik
et moveret navn som var dannet til
faderens navn *Christian* ved tilføjelse
af -e. Også *Frederik* 3.s døtre fik dob-
beltnavne hvoraf flere var moverede
(de understregede): *Frederikke* *Amalie*,

Ulrikke Eleonora og *Vilhelmine Ernestine*.

De nye navngivningstendenser spredte sig hurtigt til den danske adel, men hos befolkningen slog de først igennem i 1700-tallet. På landet vandt de nye tendenser imidlertid først indpas i løbet af 1800-tallet. Der herskede en streng opkaldelsestradition på den tid, hvor bedsteforældre eller andre nyligt afdøde familiemedlemmer skulle opkaldes i det førstkommende barn med det pågældende køn. Men ved at man nu kunne opkalde piger efter mænd blev mulighederne flere, og det var en skik som blev umådelig populær hos landbefolkningen i 1800-tallet. En *Jens Hansens* datter kunne nu komme til at hedde *Hansine* efter sin farfar. Efter opkaldelsestraditionen hed farfaren nemlig *Hans Jensen*.

De nye pigenaavne bliver til flere

De moverede navne blev dannet med stor kreativitet. Drengenavnet *Morten* resulterede i pigenaavne som *Mortine*, *Mortena*, *Mortence*, *Mortendine*, *Mortenline* og *Mortensine*, og drengenavnet *Alfred* blev til pigenaavne som *Alfreda*, *Alfrede*, *Alfredbine*, *Alfredette*, *Alfredina*, *Alfreddine*, *Alfredmine* og *Alfredtine*.

I princippet kunne man på den måde danne pigenaavne af ethvert drengenavn. En stor del af disse pigenaavne blev imidlertid meget lange, og derfor dannede man kælenaavne til dem (jf. Eva Villarsen Meldgaard: *Den store navnebog*, 5. udgave, 2002, s. 11). Således opstod navne som *Lotte* (af *Charlotte*), *Rikke* (af fx *Frederikke*), *Sine* (af fx *Thomasine*), *Tine* (af fx *Albertine*), *Gine* (af fx *Jørgine*), *Line* (af

fx *Mikkeline*), *Mine* (af fx *Vilhelmine*) osv. Nogle af de endelser som kælenaavnene blev dannet af, fik også funktion som selvstændige endelser man kunne føje til drengenavnene. Det var hovedsageligt endelsestypen konsonant + *-ine* som fik denne funktion. Det er tilfældet i navne som *Erikgine* (*Erik* + *gine*), *Jakobline* (*Jakob* + *line*) og *Nielsmine* (*Niels* + *mine*) samt for eksempel *Mortendine* (*Morten* + *dine*) og *Alfredmine* (*Alfred* + *mine*), som vi så ovenfor.

Danmarks drenge- og pigenaavne i dag

Ved siden af den gennemgribende tendens til at danne pigenaavne af drengenavne, er den danske navneskik blevet påvirket fra mange retninger i de seneste ca. 300 år. Vi fik for eksempel bølger af franske og engelske navne, og mange gamle nordiske navne blev genoptaget.

I begyndelsen af 1900-tallet gik de moverede navne – særligt *ine*-navnene – af mode igen, og det er langt fra dem alle der har overlevet frem til i dag. Af de ovenfor nævnte pigenaavne som er dannet til drengenavnene *Morten* og *Alfred*, har kun *Mortine* og *Alfrede* fundet vej til den nuværende liste over godkendte pigenaavne. Her findes også en række oprindelige kælenaavne som er lavet til pigenaavne der ikke er dannet af drengenavne, men som var så lange at det var nemmere i hverdagen med et kortere kælenaavn. Det er pigenaavne som for eksempel *Nora* (af *Eleonora*), *Stine* (af fx *Christine*) og *Trine* (af *Katrine*).

Nogle af de moverede pigenaavne er blevet så almindelige at vi ikke tænker

over at de faktisk er dannet til drenge-
navne. Den nyeste liste fra Danmarks
Statistik over de 50 mest brugte navne
til nyfødte piger gælder børn som
er født i første halvdel af 2006. Her
er der en række pigenavne som er
dannet til drengenavne: *Alberte* (af
Albert), *Andrea* (af *Andreas*), *Emilie*
(af *Emil*), *Filippa* (af *Filip*), *Frederikke*
(af *Frederik*), *Josefine* (af *Josef*), *Karla*
(af *Karl*), *Louise* (af *Louis*) og *Nicoline*
(af *Nicolaj*). På listen er der også en
del pigenavne som er oprindelige
kælenavne: *Alma* (af *Amalie*), *Ida* (af
Adelaide), *Line* (af fx *Karoline*), *Liva*
(af *Olivia*), *Maja* (af *Maria*), *Malou* (af
Marielouise), *Mia* (af *Maria*), *Mille* (af
fx *Emilie*), *Silje* (af *Cecilie*) og *Tilde* (af
Mathilde).

Antallet af både pige- og drenge-
navne er steget jævnt gennem tiden,
for eksempel ved indlån af navne fra

andre sprog. Men den store overvægt
i antallet af pigenavne skyldes altså
at danskerne i 1700- og 1800-tallet
lærte at danne nye pigenavne af dren-
genavnene. I dag bliver der jævnligt
godkendt nye fornavne, og det bliver
spændende at se om antallet af pige-
og drengenavne kommer til at nærme
sig hinanden i fremtiden.

Birgit Eggert (f. 1973)
Ph.d., forskningsassistent ved
Afdeling for Navneforskning,
Københavns Universitet

Gode hjemmesider om navne:
www.navneforskning.dk
www.danskernesnavne.navneforskning.ku.dk
www.dst.dk/navne
www.familiestyrelsen.dk/navne

Dødbringende eller dødssyge filmtitler?

Titlen er tit det første indtryk, man får af en film. En del filmtitler afslører allerede genren og dele af indholdet. Bestemte genrer som fx gyser-, spændings- og kærlighedsfilm er tilbøjelige til direkte eller indirekte at give et fingerpeg om, hvad de handler om. At filmtitler til en vis grad oversættes, har stor betydning for, hvordan de kommer til at indgå i de enkelte sprogs navneinventarer. Denne artikel undersøger filmtitler som sproglig genstand, både deres kommunikative funktioner, fænomener som stereotype titler og hybridtitler, samt filmtitler som oversættelsesgenstand.

Filmtitlers kommunikative funktioner

Man kan, som Christiane Nord (*Einführung in das funktionale Übersetzen*, 1993) har gjort det med bogtitler, pege på en række forskellige grundlæggende kommunikative funktioner ved filmtitler.

Den første er en (1) *identifikations- eller differencieringsfunktion*. Det er den funktion, der gør, at man overhovedet kan omtale og skelne film fra hinanden sprogligt, og som også er hovedårsagen til, at det er rimeligt at opfatte filmtitler som navne. Der er ganske vist en del eksempler på, at film bærer den samme titel; fx er der mindst to film, som hedder hhv. *Who done it?*, *Der Unsichtbare* og *Where the Heart is*, og der er endda hele tre, som

hedder *Victory* og *Dressed to Kill*. Det er imidlertid ikke et større problem, end at der også er adskillige *Nørregade'r* og et næsten uoverskueligt antal *Jens'er* i Danmark. Som regel vil sammenhængen afklare, hvilken film der er ment, selv om man selvfølgelig kan komme til at leje den forkerte film af samme grund.

En anden af filmtitlens funktioner er (2) *referencefunktionen*. Den har at gøre med, i hvilket omfang titlen refererer til filmens indhold. Det gør filmtitler i varierende grad. Fx kan man ikke sige, at Bille Augusts *Zappa*, navnet på en akvariefisk uden nogen central rolle i filmen, på afgørende vis gengiver dens indhold. Det gør til gengæld titlen *Cleopatra*, som afspejler filmens historisk-biografiske emne meget direkte. I den italienske udgave af Tina Turner-filmene *What's Love got to do with it* satser man også på den direkte reference med titlen *Tina*, hvorimod originaltitlen altså vælger at skabe en mere indirekte reference via et af sangerindens kendteste hits.

Filmtitlers (3) *appelfunktion* er en nok så vigtig funktion set ud fra et salgs- og distribueringssynspunkt. En filmtitel skulle gerne få folk i biografen eller hen foran tv-skærmen. Nu er publikum forskelligt indrettet med hensyn til, hvilke titler der virker dragende. De, som synes, at titlerne *I married a Monster from outer Space*, *Helt på spanden i Beverly Hills*

eller *Banditen der Autobahn* lyder indbydende, er ikke nødvendigvis de samme, som føler sig tiltrukket af titler som *Et rigtigt menneske* eller *Once upon a Time in America*. Den 'gode' filmtitel findes derfor ikke, kun den passende titel til den påtænkte målgruppe.

Lenk (*Presstextsorten im Vergleich*, 2005) omtaler en (4) *chiffrerings* eller *kodningsfunktion* ved titler generelt. Mange filmtitler er ikke umiddelbart gennemskuelige og nogle er endda decideret mystiske. Fx er *If it's Tuesday, this must still be Belgium* ret mærkelig, skarpt forfulgt af *Batteries not Included*. Det samme er titlen *Lola rennt*, som på dansk måske netop derfor ikke har fået titlen *Lola løber* – tyske film sælger ikke sig selv i Danmark – men den lidt kedeligere *Lola*. I den engelske oversættelse af samme titel har man i stedet valgt en velafprøvet skabelon, nemlig VERBUM I IMPERATIV₁ + komma + NAVN/PERSONBETEGNELSE + komma + VERBUM I IMPERATIV₂, som her konkret lyder *Run, Lola, Run!* (se *Danske Studier 2005 om fraseoskaboner*). Også titlen *Don't Look now* er mystisk, mens filmens danske titel, *Rødt chok*, satser mere på appellen gennem effektjageri. Det italienske publikum får gennem samme films titel oplysninger om tid og sted: *A Venezia ... Un Dicembre rosso shocking* ('I Venedig ... En chokerende rød december') – dvs. her bringes referencefunktionen i højere grad i spil. Chiffreringsfunktionen skal nok i virkeligheden føres tilbage til den mere grundlæggende appellfunktion; det er klart, at mystificerende titler appellerer mere til bestemte publikumsseg-

menter end andre.

Den sidste funktion, (5) *kategoriseringsfunktionen*, kan minde om referencefunktionen, men den er mere direkte orienteret mod at indordne film under en bestemt genre. Titler som *En kærlighedshistorie* (kærlighedsfilm), *Horror of Frankenstein* (gyser), *Crime Story* (kriminalfilm), *Karate Kid* (karatefilm), *War Hero* (krigsfilm), *A Christmas Story* (julefilm) og *Spaceways* (sciencefiction-film) er alle direkte genrebetegnende, men man skal være på vagt over for 'snydetitler'. Fx er *The Rocky Horror Picture Show* ingen gyser, og *Belgiernes sexliv* ingen sexfilm.

Alle disse funktioner er kun potentielle, de udfoldes ikke nødvendigvis, men tit kan en titel imødekomme flere af dem på én gang. Der er et hierarki imellem dem, og i praksis vil der være en af dem, som dominerer.

Oversættelse af filmtitler – oversatte filmtitler

I Danmark er der en faldende tendens til, at filmtitler oversættes. Det hænger selvfølgelig sammen med bedre engelskkundskaber, men man skal nok heller ikke undervurdere hensynet til appellfunktionen. Engelsk sælger, i hvert fald synes det at være en udbredt opfattelse i marketingafdelingen. Titlerne på mange aktuelle engelsksprogede film som *The Departed* (2006) bliver ikke oversat, selv om man kan spørge, om alle potentielle biografgængere kender betydningen af ordet ('den afdøde'), hvad der så giver et gennemsnitligt dansk publikum en anden oplevelse af titlen end et tilsvarende amerikansk. Måske er det

imidlertid uvæsentligt, når det er en kendt instruktør, der står bag (Martin Scorsese). Her er appellen for en stor del af publikums vedkommende nok snarere knyttet til hans navn. I tysk har tiltroen til publikums evner i hvert fald været lavere, for der er blevet tilføjet et " – *Unter Feinden*" ("Blandt fjender") til titlen (se også nedenfor).

Et grundlæggende problem ved filmoversættelser er, at vigtige intentioner med originaltitlen tit går tabt. Fx er den oversatte tegnefilm *Over hækken's* (2006) danske titel ganske vist dækkende i forhold til referencefunktionen. Men i den engelske originaltitel er der mere på spil. Latent i *Over the Hedge* ligger nemlig ordforbindelsen *Over the Edge*, som dels betyder '(ud) over kanten', dels formentlig er en intertekstuel henvisning til en ældre film af samme navn fra 1979, som også handler om at bryde ud. Det er altså appelfunktionen, som den danske titel ikke bejler til.

Lars von Triers *Riget* hedder på engelsk *The Kingdom*, men titlen kan ikke formidle den grundlæggende information, der ligger i den danske titel, nemlig at filmen foregår på et dansk hospital, hvis uofficielle kortform er netop *Riget*. Man kan sige, at den engelske version utilsigtet får en chifreringsfunktion. På den anden side vil der også være danskere i og uden for hovedstaden, som ikke kender underbetydningen af *Riget*.

Danske film på udenlandsk

Modsat hvad man måske skulle tro, er danske filmtitler faktisk i rigtig mange tilfælde blevet oversat til fremmedsprog. *Il pranzo di Babette*

er den italienske udgave af Babettes gæstebud og *Slå først*, *Frede* har i Tyskland fået titlen *Hau' ihn zuerst*, *Freddy*. 'Sengekantfilmen' *Agent 69 Jensen – I skorpionens tegn* bærer den italienske titel *Squadra Supersexy – Sotto il segno del sagittario* ('Den supersexede enhed ...'), en oversættelse som satser hårdt på appelfunktionen, men mindre på det humoristiske som i originalen. *Rembrandt* sælges med stærkere fokus på referencefunktionen i udlandet end i Danmark, dens engelske titel er nemlig *Stealing Rembrandt*. *Mifunes sidste sang* markedsføres titelmæssigt som et seriefænomen: *Mifunes Dogma 3*. *Askepop* må have voldt problemer med sin leg med sproglige former. På engelsk har man løst det ved at skabe en lignende krydsning mellem eventyrfiguren og en musikgenre: *Cinder Rock'n Rella*. Den fine titel *Bornholms stemme*, som samtidig er navnet på et radioprogram i filmen med ledemotiv-karakter, er blevet noget pjattet på engelsk: *Gone with the Fish*, en titel som selvfølgelig leger med Magaret Mitchells romantitel, men det skal måske til for at sælge film om 80'ernes økonomiske krise på klippeøen i udlandet. Oversættelsen af *En kort, en lang* til engelsk kan heller ikke have været let. Man har her valgt at fokusere på, at den danske titel stammer fra en fjollet sang. Det gør *Shake it all about* også, den har oven i købet lidt af den danske titels småsjofle elementer. I *Se til venstre, der er en svensker* er det et børnerim, som ligger til grund. Det har fået oversætteren til at vælge en remse, ikke fra et børnerim, men fra bryllupstraditionen, hvor *Old, Borrowed and Blue* er vigtige ingredi-

enser. Begge titler tilgodeser i øvrigt referencefunktionen i nogen grad. Familien Gregersen er blevet pumpet op med titlen *Lost Generation*, som havde været et udmærket punkbandnavn i 70'erne. Det gælder også *Fukssvansen*, hvor oversættelsen betjener sig af det lydmalende *Chop, chop*. Og den intimt valbydanske *Lykkevej* er blevet internationaliseret til *Move me*. Den uhyggelige *Mørke* gengives både indholds-mæssigt og lydligt ret tæt af *Murk*. Problemet er bare, at byskiltet vises flere gange i filmen: *Mørke* er nemlig også navnet på en landsby i filmen. Det er det, man i tekstningsforskningen kalder 'sladreeffekten': Det er principielt vanskeligere at tekste film end at oversætte bøger, hvor ingen alligevel sidder med originalen ved hånden. At der altså går noget tabt og i andre tilfælde tilføjes noget nyt, når filmtitler oversættes, viser også *Angels in Fast Motion*, som er blevet *Nordkrafts* engelske titel.

Sammenligner man med oversættelserne af danske filmtitler til tysk, så er de meget mere direkte end dem til engelsk. Det kan selvfølgelig hænge sammen med mindre sprogafstande, men måske også med en større interesse for skandinavisk kultur i Tyskland, hvorfor man ikke i så høj grad behøver at satse på appelfunktionen som andre steder. Det kan omvendt også føre til, at der ligefrem trækkes på det specifikt danske som i *Dänische Delikatessen*, hvis originaltitel er *De grønne slagtere* (vs. engelsk: *The Green Butchers*). Det giver unægtelig det tyske publikum et andet indtryk af filmen end det danske (og engelske), som ikke opfordres til at se filmen

som direkte tematiserende Danmark.

Titeloversættelse og eksplicitthed

Der kan ikke slutes om tendenser i sprog ud fra titeloversættelser – eller ud fra oversættelser generelt for den sags skyld – som man har prøvet at gøre det i forskningen. Bl.a. har House (*Kontrast und Äquivalenz*, 1997) på baggrund af titeloversættelser som

The Errand Boy – Der Bürotrottel;
Where are the Children? – Grenzenloses Leid einer Mutter;
Mommie Dearest – Meine liebe Rabenmutter

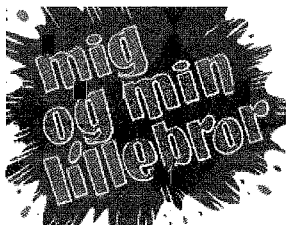
ment, at tysk skulle være et 'konkret' sprog, mens engelsk er mere 'vagt' og 'indirekte'; tysk skulle så at sige i højere grad lukke katten ud af sækken. Det problematiske består i, at det som regel er engelsk der oversættes fra, hvorimod tysk i reglen er målsproget. Når nu tendensen, som vi lige har set, er, at oversættelser tit er mere informerende end originaltitlen, så er det indlysende, at de tyske titler ender med at blive mere 'konkrete' – jf. i øvrigt sprogligheden i *Mål og Mæle* 4/06. Men det siger intet om iboende tendenser i tysk som sådan, kun noget om et oversættelsesproblem, som i øvrigt ser ud til at være generelt for alle sprog, nemlig at oversættere generelt 'forklarer' mere for publikum, end originalen rykker ud med.

En gang imellem går eksplicittheden over i det platte. En svensk film *Skräcken har 1000 ögon* er i Italien blevet til den meget beskrivende titel *Giochi erotica di una giovane assassina* ('en ung [kvindelig] morders erotiske lege'), hvad der jo tilfredsstiller så-

vel reference- som appelfunktionen, mens chiffereringsfunktionen kommer noget til kort. Samtidig peger titlen henimod den såkaldte *titelstereotypi*, vi skal se lidt nærmere på.

Titelstereotypi

Et udbredt fænomen i forbindelse med titelgivning af film er stereotype titler, som ofte er en følge af oversættelse, men som også er et oversættelsesafhængigt fænomen. Hvad titelstereotypi er, bliver klart, hvis man betragter følgende oversigt:

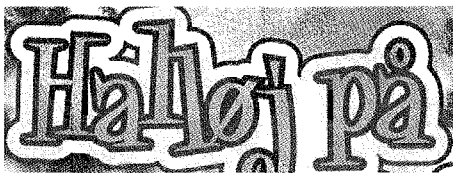
- (a) *Mig og min familie* (1957); (b) *Mig og min lillebror* (1967); (c) *Mig og min lillebror og storsmuglerne* (1968); (d) *Mig og min lillebror og Bølle* (1968); (e) *Mig og dig* (1969); (f) *Mig og moneterne* (1969); (g) *Mig og revolutionen* (1971); (h) *Amarcord – Mig og min familie* (1973); (i) *Mig og Mafiaen* (1973); (j) *Mig og Charly* (1978); (k) *Mig og Annie* (1979); (l) *Mig og min kvinde* (1986); (m) *Mig og Mama Mia* (1989); (n) *Mig og Marilyn* (1991); (o) *Mig og Afrodite* (1995); (p) *Mig og min søster* (2004); (q) *Mig og dig* (2006); (r) *Mig og Berlusconi* (2006).

En del af titlerne stammer fra danske film (a-e, i, j, m, q), mens andre er oversat. For oversættelserne af Woody Allens filmtitler er denne stereotype skabelon nærmest blevet standardløsningen på fordanskningen, siden debutfilmen *Take the Money and Run!* (1969). Andre af Allens originaltitler er *Bananas* (g), *Annie Hall* (k), og *Mighty Afrodite* (o) – som lydligt endda ligner oversættelsen lidt. Titelstereotypi er i øvrigt et andet godt eksempel på fraseoskabeloner. Til dem, som finder konstruktionen *Mig og* + SUBSTANTIV. dårligt dansk, må man sige, at det trods alt ikke er noget nyt fænomen.

En anden skabelon, som bruges i stereotype titler, er *Halløj* + PRÆPOSITION + STED, jf.:

Halløj i operaen (amerikansk: *A Night at the Opera*, 1935); *Halløj i pyramiden* (engelsk: *Carry on Cleo*, 1964); *Halløj i himmelsengen* (DK, 1965); *Halløj på badhotellet* (engelsk: *Fawlty Towers*, 1975-1979); *Halløj ved fronten* (engelsk: *Privates on Parade*, 1982); *Halløj på skadestuen* (amerikansk: *Critical Condition*, 1986); *Halløj i klosteret* (amerikansk: *Sister Act*, 1992); *Halløj på Wall Street* (amerikansk: *The Associate*, 1996); *Halløj i flåden* (amerikansk: *McHales Navy*, 1997); *Halløj i sprøjten* (amerikansk: *Bachelor Man*, 2003).

Titelstereotypi er ikke begrænset til, men forstærkes tilsyneladende af

oversættelse. Det gælder i hvert fald for italiensk. Italienske filmtitler indeholder meget ofte ordene *misterio* ('mysterium', 'gåde' o.l.) og *assassinio/assassino* ('mord'/'morder'). Det fik mig til at undersøge et italiensk filmleksikon for stereotype titler: Af de 58 titler i *Dizionario di tutti i film* (2002), hvis første element (efter et evt. artikelord) ufgøres af *misterio*, er 51 oversættelser. Af disse indeholder højst 6 en komponent, der kan siges at lægge op til oversættelsen *misterio*. Dvs. at i hele 88% af tilfældene kan *misterio* betragtes som en italiensk oversætteridiosynkrasi, som overhovedet ikke skyldes originaltitlen, jf. disse eksempler:

Sleepy Hollow → *Il misterio di Sleepy Hollow*

Storyville → *Il misterio di Storyville*

Fænomenet kan ikke alene forklares ud fra manglende fortrolighed med amerikanske smålokaliteter (der i øvrigt til dels er fiktive), som følgende eksempler viser:

Seven Doors to Death → *Il misterio delle sette porte* ('mysteriet om de syv døre')

The Lady Vanishes → *Il misterio della signora scomparsa* ('mysteriet om den forsvundne kvinde')

For *assassin(i)o* gælder stort set samme forhold, jf. fx:

Friday the 13th part 2 → *L'Assassino ti siede accanto* ('Morderen sidder ved siden af dig')

Slightly Honorable → *L'Assassino è in casa* ('Morderen er i huset')

10, Rillington Place → *L'Assassino di Rillington Place N. 10*

Ud af i alt 74 titler kan 82 % betragtes som oversætterbetinget stereotype.

Vi har iøvrigt også andre eksempler på titelstereotypi i dansk. Fx er der mange film (og bøger), som bærer titlen *Ondskabens* + substantiv, uden at samme substantiv nødvendigvis indgår i originaltitlen. Her er nogle få eksempler:

Ondskabens hotel (*The Shining*); *Ondskabens* øjne (*The Silence of the Lambs*); *Ondskabens* bolig (*The Bad Place*); *Ondskabens* tjener (*A Twist of Faith*); *Ondskabens* musik (*Raging Angels*); *Ondskabens* kirkegård (*Pet Sematary*); *Ondskabens* hus (*House on Haunted Hill*); *Ondskabens* baggård (*Beyond Bedlam*); *Ondskabens* ø (*Fear Games*); *Ondskabens* frø (*Hellboy*)

En anden klassiker er *Dødbringende* + substantiv, fx:

Dødbringende våben (*Lethal Weapon*); *Dødbringende* kontakt (*Hideaway*); *Dødbringende* deadline (*Greenmail*); *Dødbringende* viden (Q & A); *Dødbringende* måben (*Loaded Weapon*); *Dødbringende* dame (*A Dame to Die for*)

DØDBRINGENDE

En af titelstereotypiens grundlæggende funktioner – ud over at der nok ligger en vis dovenskab til grund – ser faktisk ud til at være at understøtte kategoriseringsfunktionen. Fx er der en tæt sammenhæng mellem skabelonen *Halløj* + PRÆPOSITION + STED og komedier, mellem *Ondskabens* + SUBSTANTIV og gysere, og mellem *Dødbringende* + SUBSTANTIV og thrillere.

Hybridtitler

I danske film for voksne er *hybridtitler* – titler, der krydser oprindeligt fremmedsprogede titler med hjemlige oversættelser – mindre brugt. Det er snarere i børnefilm som *Boog & Elliot – Vilde venner* (2006), at man finder denne type. Det er nok, fordi appelfunktionen understøttes bedre med denne dobbelte strategi. *Vilde venner* siger desuden mere om filmens indhold end to engelske personnavne, dvs. referencefunktionen bringes også i spil.

Hybridtitler i film for voksne er derimod snarere et fænomen, man finder i fx tysk og italiensk, hvor man har tradition for at synkronisere, hvad man i øvrigt har i langt de fleste lande. De repræsenterer en slags kompromis mellem en ældre og en nyere strategi over for fremmede fiktionale titler, nemlig indlån og oversættelse. De tilgodeser dermed på én gang det yngre og/eller veluddannede publikum og dets modpol, selv om konstruktionen kan forekomme noget tung. Typisk består dannelsen af originaltitlen, efterfulgt af en tankestreg og en direkte oversættelse (jf. første eksempel nedenfor), eller hyppigere af en helt ny og i højere grad beskrivende titel:

Life is Sweet – das Leben ist süß;
American Gigolo – Ein Mann für gewisse Stunden;
Gremlins – Kleine Monster;
Carrie – Des Satans jüngste Tochter;
Trapped and Deceived – Wenn Eltern ihre Tochter verraten;
JFK – un caso ancora aperto („en stadig uafsluttet sag“)

Hybridkonstruktionen kan ikke altid forklares med rene sprogproblemer: I tilfældet *Carrie* får det tyske publikum langt flere oplysninger end det engelske, for hvem *Carrie* jo også bare er et pigenavn. Den tyske titel afslører derimod sin genre tydeligt (=gys!), hvad der er ekstrainformation fra oversætterens side.

Konklusion

Filmtitler er en væsentlig del af et sprogs navneinventar. De afspejler både titelmoder og oversætteridiosynkrasier, og sprogsammenligningen viser en stor variation i håndteringen af de oversættelsesproblemer, de byder på. Filmtitler har adskillige kommunikative funktioner at tilgodese, og de gør det med varierende succes.

Et bud herfra er, at den sidste *Halløj* + PRÆPOSITION + STEDBETEGNELSE-film er blevet udsendt i Danmark. Den har haft sin tid, i alt mindst 70 år. Derimod skal vi nok forberede os på at komme til at se flere titler, hvor attributterne *Ondskabens* + SUBSTANTIV og *Dødbringende* + SUBSTANTIV, og *Mig* og SUBSTANTIV-skabelonen indgår. Sidstnævnte har haft en uafbrudt popularitet i nu 50 år, trods sit 'dårlige sprog'.

Ken Farø (f. 1972), cand.mag. og ph.d.,
 forskningsadjunkt. Medredaktør af *Mål og Mæle*.

KØBENHAVNS UNIVERSITET
 INSTITUT FOR NORDISKE STUDIER OG SPROGVIDENSKAB
 LINGVISTISK BIBLIOTEK
 Njalsgade 122.5.23
 2300 København S